

Fra strålevernets historie i Norge – og om manglende brukermedvirkning som ble til rapport

Denne teksten ble først publisert på <http://einarflydal.com> den 22.07.2022

Jeg hentet nylig den rapporten du ser på bildet, fram fra glemselen. Jeg kom på den fordi det nylig dukket opp en påstand om at det såkalte *Samarbeidsforumet for EMF i forvaltningen* praktiserer brukermedvirkning. Noe det helt klart ikke gjør:

Det er bare representanter for fagetater som møtes i dette forumet. Ingen utenfra som kan utfordre helsevesenets strålevernpolitikk, eller som rammes av helseproblemer knyttet til mikrobølger eller andre former for elektromagnetiske felt, kalles inn til å redegjøre for å belyse eller opplyse «Samarbeidsforumet».

Forumet får dermed karakter av et rent legitimeringsorgan, og enveis informasjonskanal fra DSA og ut i etatene – uten fare for at noen utenforstående rokker ved dogmene som strålevernet bygger på, eller får DSAs virksomhet bedre tilpasset realitetene på bakken.

Det minnet meg om hva som skjedde sist et utvalg utpekt av Statens strålevern (nå DSA) skulle renvaske det samme Statens strålevern for anklager om å drive strålevern i strid med det faglig forsvarlige, og dessuten få Helsedirektoratet inn på den smale ICNIRP-stien igjen. Det var da denne rapporten ble laget – av opposisjonen som ikke fikk være med, fordi den hadde mye upassende kompetanse å tilføre.

Historien får du her, litt fri i formen, uten at jeg har tatt meg bryet med å gå tilbake i kildene denne gangen for å få årstall og slikt helt nøyaktig. Det er tross alt sommer...

Det var litt før 2010. Situasjonen hadde sklidd ut: Det hadde vært flere år med fruktbare samtaler mellom Helsedirektoratet og brukernes interesseorganisasjoner, FELO og Folkets Strålevern. Direktoratet så faktisk på muligheten for skjermede rom på sykehus, slik at også sterkt el-overfølsomme kunne få legebehandling.

Dessuten hadde Kvikk-saken nylig skapt røre: Fedre som hadde gjort tjeneste om bord på motor-torpedobåten Kvikk, et marineskip utstyrt med en ekstra sterk støysender, fikk barn med store skader – klumpfot, manglende forbindelse mellom høyre og venstre hjernehalvdel, m.m.. Strålevernet fant ingen sammenheng med radiosenderne om bord. Dette hadde rokket ved Forsvarets tillit til Strålevernet, og ført til en stor undersøkelse i marinen som viste at mannskap som regelmessig var utsatt for nærhet av antenner, hadde tredobbelt risiko for barn med fødselsskader.

Toksikologen Bente Moen hadde til og med uttalt i Bergens Tidende at det selvsagt var slik at man godt kunne få helseskadelige virkninger selv om strålingen var så svak at den ikke ga noen skadelig oppvarming. Dagbladet hadde fulgt opp med «Radarsaken» og påvist at det var ekstra mange krefttilfeller rundt store landfaste radaranlegg. Og Lars Klæboe, ansatt i Statens strålevern (nå DSA), hadde uttalt at mobilstråling kunne være helsefarlig for barn og at de burde skjermes.

En stor konferanse arrangert av Miljøvernforbundet, med bistand fra Helsedirektoratet og Legeforeningen som ga leger kurspoeng for å delta, fant også sted. Et internasjonalt panel forskere stilte i

Stavanger, og seinere dro til Miljøvernforbundets kurs- og konferansesenter på Sæletun, og utformet en erklæring – Sæletun-erklæringen – som advarer mot den økende eksponeringen og anbefaler grenseverdier som er blitt stående som en av flere internasjonale normer som er særdeles mye strengere enn den private stiftelsen ICNIRP.

Kort sagt, Strålevernet trengte å rydde opp. Og det ble gjort ved at Strålevernet «ba om å bli gransket», og fikk opprettet et utvalg med medlemmer som sikret at det ville bli rensket:

De var blant annet seinere ICNIRP-nestleder og Lars Klæboes veileder til hans doktorgradsarbeid, Maria Feychting fra Karolinska Institutet, og Lars Klæboe selv.

Så var også Lena Hillert med, som kort tid før, på WHO-konferansen om el-overfølsomhet i Praha 2004, hadde klart – med en rapport som var faglig tynn som et løvblad – å få gjennomslag for at el-overfølsomhet best kunne kureres med kognitiv terapi.

Hillert hadde dermed levert – sikkert med de beste hensikter – nettopp det halmstrået som hovedarrangøren av WHO-konferansen i Praha 2008, ICNIRP-stifteren Michael Repacholi, trengte for å skape inntrykk av at el-overfølsomhet, og i det hele tatt reaksjoner på menneskeskapte elektromagnetiske felt som var for svake til å skape oppvarmingskader, nok måtte skyldes ren angst – uten at man behøvde å si det direkte.

For å beskrive dette, trengte man et nytt ord som ikke legitimerte at det var noen sammenheng. Det fant man i standard terminologi fra forskning på miljøgifter når reaksjonene er ulike og mekanismen ukjent: IEI, som står for Idiopathic Environmental Intolerance – Individuelt formet miljøintoleranse, Så la man til -EMF (elektromagnetiske felt) – så betegnelsen altså ble IEI-EMF – «Individuelt formet miljøintoleranse, tillagt EMF» .

Konferansens konklusjon var altså ikke at el-overfølsomhet ikke fins, men at man ikke kjenner til hva den skyldes. Noe som er lett å vri til at årsaken derfor måtte være angst.

Og Gunhild Oftedal, seinere ICNIRP-medlem, var også med i utvalget som skulle renske Strålevernet. Hun hadde på oppdrag for Sosialdepartementet laget en rapport der hun tok de skandaløst dårlige testene til psykiaterne Rubin og Fox for god fisk, og hevdet – i hovedsak på grunnlag av dem – at man ikke kunne finne noen sammenheng mellom eksponering og symptomer. I en forskningsartikkel nesten ti år seinere medgir hun og to andre forskere at disse testene var altfor dårlige metodisk. Hun har altså innrømmet, riktignok med innestemme, at grunnlaget for hennes bedømmelse den gangen er vekk, og at konklusjonen nok burde vært annerledes. Det kunne hun godt sendt ut en pressemelding om.

Utvalget ble for øvrig ledet av Jan Alexander, direktør ved FHI. Om ham ble det sagt at dersom man trengte en utredning for å legitimere politikken, burde man «ta en alexander», altså nedsette et utvalg med ham som leder. Utvalgets sekretær, en fysiker ved FHI, og altså den som skulle stå for det meste av utformingen, hadde selv ført forrige utredning i pennen. Den fant ikke noen skadevirkninger. Så han kunne vel neppe ventes å snu om 180 grader.

Resten av medlemmene tror jeg var lojalt stemmekveg, selv forskeren fra Kvikk-saken, som raskt var blitt brakt til taushet etter å ha tråkket i salaten med sin uttalelse til Bergens Tidende.

Alt var altså duket for en ren legitimeringsøvelse. Det gikk også fram av utvalgslederens uttalelse på første møte: «Dette skal gå greit. Vi vet jo hvor vi skal.»

Og slik ble det. Det ble nesten ingen flere møter før utkastet forelå.

Lederen for Statens strålevern fikk en utmerkelse fra det norske forsvar rett før han gikk av med pensjon noen år seinere. Når man leser de to professorene Steneck og Butlers bok [Debatten om mikrobølgene – fra jakten på svar til bransjeforsvar](#) (2022), kan man forstå hvorfor:

Han hadde stått stormen av og fått norsk strålevern inn på fast grunn igjen. Det trengte forsvaret. Det ville fått store konsekvenser for NATO om radaranleggene langs kysten og sambandsutstyr om bord i marinens fartøyer ble sett på som kreftkilder.

For ikke å snakke om trådløsnæringen: Også den trengte å renavaskes på den tida, etter at en rekke forskningsrapporter hadde hevdet at mobiltelefoner skapte hjernekreft og at folk som bodde under 400 meter fra mobilmaster hadde flere «diffuse» helseplager enn andre.

Og det ville vært en internasjonal skandale om Helsedirektoratet hadde sørget for egne skjermede rom på sykehus. Det ville bety et brudd med WHO's politikk på feltet. I stedet ble Norge «flinkeste gutten i klassen», og gikk i gang med å fjerne alle koder i den norske versjonen av WHO's kodebok ICD, som brukes til å gi diagnoser for helsevirkninger fra eksponering for «svak» eksponering for ikke-ioniserende stråling.

Utvalgsrapporten som fulgte, FHI-rapport 2012:3, fortalte at alt var i skjønneste orden: Riktignok fortalte den at det på de fleste felt manglet forskning og at det som fantes ga uklare svar som ikke kunne tilfredsstille slike (ekstremt strenge «mekanistiske») bedømmelseskriterier som ICNIRP anbefaler. Men samtidig forteller utvalgsrapporten at i en slik situasjon bør usikkerheten underkommuniseres, slik at folk ikke engstes unødig så de blir syke av det. Det var jo den nærliggende konklusjonen å trekke fra Praha-møtet.

Den politiske konsekvensen ble nettopp den man trengte på den tida:

- at det rett anta at ingen skadevirkninger påvist betød at full gass i videre trådløsutbygging var det eneste rette,
- at de som hevdet seg el-overfølsomme, burde tas på alvor og tilbys kognitiv terapi
- at Kvikk-saken og Radar-saken kunne legges død, siden ingen sammenheng mellom senderne og helseskader var blitt påvist
- at Helsedirektoratets lefling med «brukerne» ble stanset og at sykehusene ikke behøvde å bygge skjermede rom
- at veien framover mot det trådløse «informasjonssamfunnet» og «det grønne skiftet» ved hjelp av «fullelektrifisering» – et ord som først oppsto seinere – kunne gå sin gang, og at
- prosjekteringen av «smart strømnett» med utrulling av trådløse smartmålere som en nødvendig del ikke behøvde å kompliseres med strengere krav.

Man behøver ikke postulere forskningssvindel og bedrag for å forklare det som skjedde. Det er for enkelt. Det holder at man bringer sammen folk som tenker likt, som tenker utfra de samme, etablerte faglige skyggelapper, at man har mål som å beskytte etaten og egen anseelse, at man vil unngå uoverensstemmelser og få til det som er politisk akseptabelt. Når det i tillegg innimellom fins en og annen Rööslis (se [bloggpost 21.07.2022](#)) man kan vise til, ser det bare ekstra legitimt ut, også for mange av dem som er med i prosessen.

Men hvor ble det av brukerne?

Brukerne, befolkningen som utsettes for strålingen og skal leve med konsekvensene av grenseverdiene, glimret med sitt fravær i utvalget. Utvalget som blant annet skulle undersøke om el-overfølsomhet kunne være en realitet eller ikke, hadde ingen «brukere» med.

Etter å ha protestert mot slik mangel på brukermedvirkning, fikk FELO, som er medlem av Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon (FFO), en plass som observatør – altså uten talerett. Man ønsket ganske enkelt ingen innblanding eller brukermedvirkning.

FELOs observatør i utvalget, Solveig Glomsrød, og Ida Solheim, også hun medlem i FELO, skrev parallelt sin egen utredning og overleverte den til statsråd for helse- og sosialdepartementet Jonas Gahr Støre og hans statssekretær Marit Arnstad samme dag som den store legitimeringsrapporten forelå.

FELOs «motrapport» er interessant lesning. For her hentes det fram stoff som den store FHI-rapporten hoppet forbi. Og det pekes på svakheter og feil ved den. Statsråden lovet at rapporten skulle bli lest og at det skulle gis tilbakemelding på den. Det skjedde aldri.

Nå er det på tide å hente motrapporten fram igjen. Den er fortsatt aktuell. Den fins på [FELOs nettsider](#). Men du finner den også her.

Vær så god, og god lesning!

[Last ned nå!](#)

Einar Flydal, den 22. juli 2022

Referanser

Denne bloggposten bygger på diverse samtaler og eposter med personer som var med i den historien som skildres, på avisutklipp, SKUP-rapporter, skriv fra offentlige myndigheter, m.m. Her tas bare med noen få kilder som jeg har lett for hånden og tar meg tid til å finne nå i sommerferien:

Jan Alexander m.fl.: Svake høyfrekvente elektromagnetiske felt – en vurdering av helserisiko og forvaltningspraksis, FHI-rapport 2012:3, Folkehelseinstituttet, 2012, lastes ned fra <https://www.fhi.no/publ/2012/svake-hoyfrekvente-elektromagnetisk/>

Solveig Glomsrød og Ida Solheim: Helsevirkninger av elektromagnetiske felt, FELO, 2012. Kan lastes ned [HER](#).

International Workshop on Electromagnetic Field Hypersensitivity Prague 2004, Electromagnetic Hypersensitivity : proceedings, International Workshop on Electromagnetic Field Hypersensitivity, WHO 2004

Oftedal, Gunhild: El-overfølsomhet – utredning om årsaker og mulige tiltak og behandlingsopplegg, Høgskolen i Sør-Trøndelag, Avdeling for teknologi, Rapport nr. 6 2006, ISBN 8278771391, lastes ned [HER](#)

Schmiedchen, K., Driessen, S. & Oftedal, G. Methodological limitations in experimental studies on symptom development in individuals with idiopathic environmental intolerance attributed to electromagnetic fields (IEI-EMF) – a systematic review. Environ Health 18, 88 (2019). <https://doi.org/10.1186/s12940-019-0519-x>